

AGNIESZKA DODA-WYSZYŃSKA, SŁAWOMIR LECIEJEWSKI

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA CHRZEŚCIJAŃSTWA

ABSTRACT. Agnieszka Doda-Wyszyńska, Sławomir Leciejewski, *Współczesne wyzwania chrześcijaństwa* [Contemporary challenges of Christianity] edited by Agnieszka Doda-Wyszyńska, Sławomir Leciejewski, „Człowiek i Społeczeństwo” vol. LIV: *Wyzwania cywilizacyjne chrześcijaństwa* [Civilization challenges of Christianity], Poznań 2022, pp. 7–11, Adam Mickiewicz University. ISSN 0239-3271, <https://doi.org/10.14746/cis.2022.54.1>.

Is it possible to respond to contemporary challenges of Christianity from the meta-perspective of philosophy and cultural studies? We have divided the articles presented here into three groups: challenges faced by religion regarding science, challenges of secularisation, and challenges in the Church itself. The articles from the volume do not address these problems in totally different ways. The issues of consistency and rationality of religion become reinterpreted, for example when compared to results of empirical sciences, but also in a broadly understood public debate.

We shall try to show a close relationship between the Christian religion and such phenomena as: science, media, churches, medicine, war, law, etc. Our point of departure is a search for the current function of Christianity, with the Catholic Church in the centre, but the questions transcend the present state of a particular religion.

Keywords: challenges, Christianity, religion, sciences

Agnieszka Doda-Wyszyńska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Antropologii i Kulturoznawstwa UAM, ul. Szamarzewskiego 89C, 60-568 Poznań, e-mail: adod@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4726-5669>.

Sławomir Leciejewski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Filozoficzny, ul. Szamarzewskiego 89C, 60-568 Poznań, e-mail: slaaw@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3691-0714>.

Czy z filozoficznej i kulturoznawczej metaperspektywy można odpowiedzieć na współczesne wyzwania chrześcijaństwa? Pytanie to stanowi punkt wyjścia rozważań prezentowanych w niniejszym tomie. Zestawione teksty pozwalają na wskazanie trzech grup owych wyzwań: wyzwania religii wobec nauki, wyzwania sekularyzacji i wyzwania samego Kościoła, przy czym poszczególne artykuły nie podejmują tych zagadnień w separacji od siebie. Ponadto reinterpretacji ulegają problemy spójności czy racjonalności religii, np. w zestawieniu z wynikami nauk empirycznych, ale też w szeroko pojętej debacie publicznej. Na plan pierwszy wysuwa się tu jednak aktualność wyzwań chrześcijaństwa, nawet dla osób niezwiązanych z konkretną religią.

Zauważalne w dzisiejszej kulturze nieustannego komentowania, dodatkowo w dobie globalnych kryzysów różnej proveniencji, stały się zmiany recepcji religii, zwłaszcza jej form instytucjonalnych. Interesujący jest brak racjonalnego podejścia w jej badaniu i opisywaniu oraz zarzut nieracjonalności samej religii.

Rok 2022 kończy się śmiercią postaci bardzo ważnej dla Kościoła katolickiego – Josepha Ratzingera / Benedykta XVI, papieża emeryta uznanego za wybitnego teologa. Odszedł prawdopodobnie ostatni papież „starego Kościoła” i strażnik porządku w obrębie chrześcijaństwa.

Badania nie tylko nad chrześcijaństwem, ale szerzej – nad religią, poza dziedziną teologii czy religioznawstwa są podwójnie ograniczone: z jednej strony ze względu na brak jednolitego opisu przedmiotu badań (czym jest religia jako fenomen kulturowy, jakie zajmuje miejsce obok innych dziedzin kultury w licznych opisach poszczególnych Kościołów czy religii), z drugiej – z powodu braku krytycznej nauki o religii, przy obszernych krytykach samych fenomenów religijnych, związanych czy to z instytucjonalnym wymiarem tejże, czy z aspektem osobowym (np. krytyka tzw. ludzi Kościoła).

W oddawanym do rąk Czytelnika tomie autorzy podejmują próbę ukazania ścisłej zależności religii chrześcijańskiej od takich fenomenów, jak: nauka, media, Kościoły, medycyna, wojna, prawo itp. Istotą rozważań jest poszukiwanie obecnej funkcji chrześcijaństwa, w tym przede wszystkim Kościoła katolickiego, ale pytania wykraczają poza aktualną sytuację tego konkretnego wyznania.

W pierwszym artykule Agnieszka Doda-Wyszyńska, posiłkując się teorią Niklasa Luhmanna, pokazuje, jak działa debata na styku trzech odmiennych systemów społecznych: mediów masowych, Kościoła katolickiego i nauki. Ostatnimi czasy to właśnie między tymi systemami dochodzi do wielu tarć,

które skutkują konfliktami społecznymi i krytyką jednego systemu przez dwa kolejne, np. Kościoła przez media czy naukę. Odmienność przywołanych trzech systemów sprawia, że zazwyczaj rację przyznajemy z wnętrza tego systemu, w którym, jak nam się wydaje, jesteśmy najmocniej osadzeni.

W kolejnym artykule Sławomir Leciejewski odpowiada na pytanie, jak należałoby rozumieć religijny kracjonizm, aby mógł być zdolny do podjęcia debaty ze współczesną nauką, którą charakteryzuje paradygmat ewolucjonistyczny. Autor sprowadza stanowiska kracjonistyczne do czterech podstawowych: kracjonizmu fundamentalistycznego, kracjonizmu „naukowego”, inteligentnego projektu oraz kracjonizmu ewolucyjnego, i dalej uzasadnia, które z wersji kracjonizmu można uznać za podejmujące dialog z nauką, a które okazują się w mniejszym lub większym stopniu niezdolne do takiego dialogu. W tekście znajdziemy zatem odpowiedź na pytanie, jak możliwy jest dialog religii (kracjonizmu) z nauką (ewolucjonizmem).

Jedną z ważniejszych odpowiedzi na tak postawione pytanie znajdziemy także w kolejnym artykule, w którym Kamil Trombik i Paweł Polak opisują ideę teologii nauki. W pierwszej kolejności autorzy wskazują, w jakich okolicznościach rodziły się idee twórców tej koncepcji, tj. Michała Hellera oraz Józefa Życińskiego. Teologia nauki od samego początku miała stanowić propozycję nowego otwarcia teologii chrześcijańskiej na nauki szczegółowe. Następnie autorzy wyodrębniają i charakteryzują obszar badawczy tego nowego działu teologii oraz opisują recepcję teologii nauki i związanych z nią wyzwań, problemów czy perspektyw badawczych. Warto bowiem odnotować, że opisywana w artykule teologia nauki cieszy się w ostatnich latach rosnącym zainteresowaniem teologów oraz filozofów zaangażowanych w różnego rodzaju dyskusje z pogranicza nauki i religii.

Jacek Maria Norkowski podejmuje, bardzo niewygodny z punktu widzenia utylitaryzmu nauki, temat śmierci mózgowej. Transplantacja organów w ostatnich dekadach to prężnie rozwijająca się gałąź medycyny, dlatego nie mówi się o jej minusach, które zdają się przeważać nad plusami, zwłaszcza gdy zastosować założenia szeroko rozumianego personalizmu. Definicja śmierci dotąd obejmowała nie tylko całe ludzkie ciało, ale przede wszystkim osobę. Jeżeli istnieje możliwość powrotu do życia i zdrowia po stwierdzeniu tzw. śmierci mózgowej, nowa definicja śmierci wydaje się szczególnie kontrowersyjna. Autor zadaje pytanie, czy definicja śmierci ma większy związek z nauką czy ze światopoglądem, i jako doktor nauk medycznych pokazuje, że wcale nie mniejszy z nauką.

Wiesław Banach podejmuje próbę wyjaśnienia postępującej sekularyzacji Zachodu poprzez odwołanie się do aksjologii Maxa Schelera. Uważa

bowiem, że wykorzystując zaproponowany przez niego język resentymentu, można łatwiej uchwycić istotę współczesnych problemów religijnych. Tego typu zaplecze teoretyczne pozwala mu udzielić odpowiedzi na pytania, jak resentyment oddziałuje w warunkach dominującej obecnie na Zachodzie hedonistycznej kultury i jaki ma to wpływ na sekularyzację. Autor przekonuje, że przywołanie kategorii resentymentu może nie tylko posłużyć do wskazania zewnętrznych źródeł sekularyzacji, czyli wypaczeń w postrzeganiu hierarchii wartości przez ludzi, ale także być użyteczne w zrozumieniu wewnętrznych, tj. instytucjonalnych przyczyn kryzysu chrześcijaństwa.

Głównym celem dociekań Andrzeja Kobylińskiego jest syntetyczna prezentacja globalnego procesu pentekostalizacji oraz analiza wybranych nadużyć religijnych, do których dochodzi we wspólnotach chrześcijańskich na gruncie emocjonalnej i synkretycznej religijności zielonoświątkowej. W swoim opracowaniu autor udziela odpowiedzi na kilka ważnych pytań: co stanowi o specyfice religijności zielonoświątkowej? Czym jest proces pentekostalizacji chrześcijaństwa? W jaki sposób można określić istotę psychomanipulacji religijnej? Jak należy rozumieć nadużycia religijne i przemoc duchową? Jakie nadużycia duchowe i moralne łączą się z głoszeniem Ewangelii Sukcesu? Na zakończenie formułuje wnioski odnoszące się do potrzeby badań interdyscyplinarnych dotyczących nowych zjawisk religijnych, konieczności budzenia świadomości w zakresie charakteru i specyfiki różnych form psychomanipulacji w przestrzeni życia religijnego, szczególnej troski i ochrony osób nieletnich w kontekście nadużyć religijnych oraz zasadności wprowadzania kodeksów etycznych liderów religijnych.

Przemysław Rotengruber zadaje pytanie o miejsce praktyk religijnych w życiu chrześcijanina i filtruje je przez wiedzę z zakresu performatyki. Performans jest dzisiaj ujmowany zbyt szeroko, coraz częściej słychać głosy, że właściwie wszystko jest performansem. Autor artykułu, zwracając uwagę na te uproszczenia, zaznacza, że „głównymi performerami” w dawnej rzeczywistości były szeroko pojęte instytucje publiczne, a dzisiaj miejsce to zajęły same wzory postępowania. Ponadto opisuje stan kultury określony przez Victora Turnera jako „faza liminalna”, w której dokonujemy przede wszystkim wyborów tożsamościowych, przy świadomości wyjątkowego zróżnicowania wzorów kultury. „Faza liminalna” wyklucza możliwość dotarcia przez człowieka współczesnego do treści raz na zawsze określających to, kim jest i dokąd zmierza. Jednakże zgoda na pluralizm postaw pociąga za sobą zagrożenie w postaci anarchizmu religijnego.

Dawid Pietras ukazuje przesłoniętą sporami i dokumentami, coraz mniej zrozumiałą nawet dla części praktykujących katolików, istotę mszy św.

Są to rozważania o tyle ciekawe, że całkiem niedawno listem *Traditionis custodes* z 16 lipca 2021 r. papież Franciszek znacznie ograniczył prawo do celebrowania liturgii z 1962 r. Autor tekstu papieskie zakusy likwidacji tradycyjnej liturgii lokalizuje już w przemówieniu Franciszka z 24 sierpnia 2017 r., w którym znajdujemy słowa, że z całą pewnością i nauczycielskim autorytetem stwierdzić można nieodwracalność posoborowej reformy liturgii, ponieważ niechęć do niej stała się według papieża środkiem do podziału poprzez powiększanie dystansu i różnic we wspólnotach wiernych. Artykuł ukazuje tradycję liturgiczną sprzed Soboru Watykańskiego II i jej sytuację prawną jako należące do najbardziej dyskutowanych kwestii w życiu Kościoła katolickiego.

Małgorzata Okupnik śledzi interpretację zjawiska wojny w wypowiedziach obecnego papieża Franciszka oraz jej konsekwencje medialne i społeczne. W papieskich opisach i definicjach wojny można wskazać, oprócz uzasadnionego wezwania do społecznej mobilizacji i modlitwy, śmiałe tezy godzące w ideę wojny sprawiedliwej oraz wiarę Franciszka w możliwość osiągnięcia globalnego pokoju na ziemi. Papież diagnozuje problemy związane zwłaszcza z uchodźcami wojennymi, ale pytaniem otwartym pozostaje, na ile jego wezwania są w stanie przełożyć się na konkretną politykę migracyjną i uchodźczą.

Ciekawe sproblematyzowanie przedstawionych idei znajdziemy też w zamykającym tom, a podsumowującym pontyfikat obecnego papieża, artykule Cezarego Kościelniaka. Autor udziela w nim odpowiedzi na następujące pytania: jak Kościół zmienił się w ostatnich dziewięciu latach (2013–2022)? Co zmieniły reformy Franciszka? Na ile skuteczne okazały się próby zmian w Kościele zaproponowane przez papieża? Czy z jego pontyfikatu Kościół wychodzi wzmocniony, czy może osłabiony? Autor analizuje nie tylko zmiany będące konsekwencją oddziaływania papieża na sprawy wewnętrzne Kościoła, ale również oddziaływanie zmieniającego się Kościoła w świecie w kontekście wytwarzanych przez niego politycznych, ekonomicznych, dyplomatycznych i etycznych wpływów na przestrzeń publiczną, wykraczających poza świat wierzących. W efekcie rozważań dochodzi do wniosku, że pontyfikat Franciszka nie jest kontynuacją dzieła jego poprzedników (Jana Pawła II oraz Benedykta XVI), o czym mają świadczyć dokumenty zmieniające ich decyzje. Dodaje jednak, że nie jest to także rewolucja, o którą papież jest często oskarżany.